

OSEBNE ZGODBE O ŽIVLJENJU V EGIPTU IN DOMA¹

Daša Koprivec

31

IZVLEČEK

V članku so predstavljene osebne zgodbe aleksandrinke in njihovih otrok o življenju v Egiptu in doma. Razlogi, zaradi katerih so aleksandrinke odhajale v Egipt, so bili zelo različni, od ekonomskih do čustvenih. Ko so kot dojilje, varuške, sobarice ali družabnice živele v Kairu ali Aleksandriji, so si pridobile različna znanja, od jezikov do vzgoje otrok. Zelo se je spremenilo njihovo življenjsko obzorje, zato so imele tiste, ki so se po dolgih letih bivanja v Egiptu vrnile domov, težave s prilagajanjem domačemu okolju. Nekaterim aleksandrinkam so se v Egiptu pridružili tudi njihovi otroci, redkeje možje. Pri aleksandrinkah, ki so se poročile v Egiptu, je največkrat šlo za narodnostno mešane zakone. Številni otroci aleksandrinke so v 50. letih 20. stoletja emigrirali v Avstralijo ali Kanado.

Ključne besede: Goriška, aleksandrinke, Egipt, otroci aleksandrinke, življenjske zgodbe, izseljenstvo

ABSTRACT

The article presents personal stories of aleksandrinke and their children about life in Egypt and at home. The reasons why the aleksandrinke went to Egypt were very different and ranged from economic to emotional ones. Living in Cairo or Alexandria as wet nurses, nannies, chambermaids, or companions they acquired a variety of skills, from learning foreign languages to child education. This broadened their horizon considerably and those who returned home after many years of living in Egypt found it hard to re-adapt to the domestic environment. Some aleksandrinke were joined in Egypt by their children, less often their husbands. When they married in Egypt, it was mostly to a non-Slovene. Many children of the aleksandrinke emigrated to Australia or Canada in the 1950s.

Keywords: Goriška, aleksandrinke, Egypt, children of the aleksandrinke, life stories, emigration

Uvod

»Nekatere so ostale tam, druge so se vrnile domov in tretje so umrle tam. Nekatere so pozabile na svoje otroke in možje, pozabile na vse. Če so prišle domov, so prišle samo malo pogledat in so se takoj vrnile,« mi je povedala Violetka Stubelj.

---

¹ Prevod besedila zadnjega objavljenega članka Daše Koprivec: Personal narratives of lives in Egypt and at home. V: M. Milharčič Hladnik (ur.), *From Slovenia to Egypt: aleksandrinke's trans-Mediterranean domestic workers' migration and national imagination*. Göttingen: V&R unipress, 2015. Str. 93–114.

»Ene so bile mlade ženske in so se tam čez poročile. Druge so bile žene, ki so zapustile svoje otroke in može, ostale so tam in so tam tudi umrle.« Citat je iz enega izmed mnogih pričevanj o življenju aleksandrink, njihovih otrok in družin doma in v Egiptu, ki sem jih zbrala. Pričevanja razkrivajo konstrukcijo čustev in emocij, spominov in pomenov. »Konstrukcija je proces, v katerem se identiteta oblikuje sredi različnih tradicij in različnih sodobnosti v specifičnem kontekstu.« (Milharčič Hladnik 2007: 134) V raziskavo mi še ni uspelo vključiti vseh različnih in zapletenih družinskih zgodb, povezanih z aleksandrinkami, in vseh odhodov, prihodov in ciljev. Kljub temu raziskava za zdaj nakazuje, da pripovedovalci, ki so osebno doživljali Egipt, bodisi v Kairu ali v Aleksandriji, govorijo zelo pozitivno o življenju tam. Odnos tistih, ki so ostali doma na Goriškem s svojimi materami, ženami ali hčerkami, je povsem drugačen.

Raziskava je zajemala pripadnike štirih generaciji: aleksandrinke, njihove otroke, vnuke in druge sorodnike – tete, nečak(in)je, tašče in zete. Tako sem na terenu ustvarila bogato zbirko pričevanj, ker je šestdeset pripovedovalcev sodelovalo v skoraj dvesto poglobljenih pogovorih in diskusijah.² Raziskava je vključila tudi neobjavljena pričevanja potomcev, časopisne in elektronske vire. Terensko delo je bilo usmerjeno tudi v evidentiranje materialne dediščine aleksandrink na njihovih domovih na Goriškem; s pomočjo poglobljenih intervjujev sem želela ugotoviti, kako prisotna in cenjena je njihova dediščina danes v življenju njihovih potomcev in ljudi s tega območja.³

Aleksandrinke

Odhod od doma

Za aleksandrinke, ki so v Egiptu ostale deset, petnajst ali celo dvajset let in ki so imele svoje družine na Goriškem, ki so jim redno pošiljale denar, je bil odhod od doma sprejet način življenja, s katerim so se tako ali drugače strinjali vsi odrasli člani družine. V tem procesu so nekatere ženske žrtvovale več za preživetje družin, npr. dojilje, ki so svoje dojenčke pustile doma, in nekatere manj, npr. mlade ženske, ki so odšle na lastno pobudo, preden so se poročile, vdove in samske ženske.

Odločitev za odhod so sprožile mnoge okoliščine, vključno z ekonomskimi razlogi in številnimi čustvenimi vzgibi. Aleksandrinke so bile posameznice in vsaka se je odločila iz drugih razlogov, ampak nekaj je bilo skupno vsem tem ženskam: sprejele so način življenja, ki je bil drugačen od tega, ki so ga prej poznale. To pomeni, da je bil ekonomski položaj družine sicer včasih vzrok za odhod, ampak pogosto tudi zgolj povod, ker je pomenil možnost zapustiti položaj, ki je posamezni ženski v domačem okolju povzročal stiske. Ekonomski položaj je

² Daša Koprivec: Aleksandrinke in njihovi potomci: raziskovalni projekt Slovenskega etnografskega muzeja (2005–2011). Terensko delo v Sloveniji je bilo večinoma opravljeno na Goriškem. V Egiptu je raziskava potekala v Kairu in Aleksandriji. Pričevanja hrani Slovenski etnografski muzej v obliki posnetkov in terenskih zapiskov. Vsi citati iz pričevanj in terenskih zapiskov v članku so iz te zbirke, če ni navedeno drugače.

³ Širša predstavitev raziskave, s posebnim poudarkom na vpliv, ki so ga aleksandrinke imele na svoje varovanje/varovanje, je bila objavljena v Koprivec (2013).

bil v teh primerih dobrodošel izgovor za odhod v Egipt, kjer je ženska lahko lažje živela. Ta razlika med povodom in vzrokom za odhod do zdaj morda ni bila dovolj poudarjena, ali morda so na povod in vzrok gledali kot na eno in isto, ker je razlika med njima zelo subtilna. Le redke ženske so bile pripravljene priznati, da so ob odhodu čutile (tudi) olajšanje.

Ženske so torej odhajale iz različnih razlogov: mlade samske ženske so šle zaradi zaslužka in izkušenj in so si včasih ustvarile novo življenje v Egiptu; zaročene mladenke so šle v Egipt za nekaj let, da so zbrale dovolj za balo, se vrnile domov in doma nikoli več niso zapustile; druge so potovale sem in tja: vrnile so se domov iz Egipta, se poročile, se vrnile znova v Egipt, da bi zaslužile več denarja, se vrnile domov, rodile otroka, se vrnile v Egipt kot dojlje in ta ciklusi so včasih ponovile večkrat. Hčerke so odšle pomagat očetovi družini, novoporočenke so šle pomagat taščini in tastovi družini, mlade vdove z majhnimi otroki so odšle, ker niso našle druge rešitve. Otroke so pustile pri svojih starših, starših pokojnega moža ali v reji pri drugi družini v vasi. Mnoge izmed njih so se odločile za odhod v Egipt in njihovi otroci so bili pogosto že odrasli, ko so se vrnile domov. Poleg različnih vzrokov in povodov smo ugotovili tudi neverjetno razvejano in prepleteno omrežje družinskih odnosov med aleksandrinkami v 20-ih in 30-ih letih 20. stoletja.

Violeta Stubelj iz Gradišča nad Prvačino, hčerka aleksandrinke, rojena 1928, pripoveduje: »Šla je mama in tudi teta. Očetove štiri sestre so bile tudi v Egiptu. Moja stara mama je tudi šla tja. Odšla je, se vrnila, znova imela otroka in se vrnila v Egipt, tokrat kot dojlja. Da, tako je lahko kupila nekaj zemlje.«⁴

Marija Černe iz Bilj, rojena 1912, je pri osemnajstih odšla v Egipt iz ekonomskih razlogov in je tam ostala več kot 35 let. Ko mi je pripovedovala svojo zgodbo, sem pogosto pomislila, kako močno je ekonomski vidik zaznamoval odnose tudi znotraj družine: po odhodu je Marija očeta videla samo še enkrat, leta 1936, deset let po odhodu. Ko se je drugič vrnila, sta bila mati in oče že pokojna (mati je umrla leta 1939, oče 1947) – tako se je pogosto dogajalo: kratek odhod za nekaj let je pomenil začetek končnega slovesa. Marija je ostala v tujini, najprej v Egiptu, pozneje v ZDA, polnih 55 let in se je šele leta 1982 vrnila v rojstno hišo v Biljah.

Lidija Susič iz Bukovice se takole spominja lastnega odhoda: »Tako srečna sem bila, da sem lahko šla. Mati mi je vse povedala o Egiptu; pet let je bila tam. In jaz sem bila srečna, da bom lahko videla vse tiste kraje, ki jih je videla moja mati. Potem me je teta peljala tja, kjer je moja mati prej delala, peljala me je k tisti gospe.«⁵ Lidija Susič, rojena 1916, je bila srečna, da je lahko šla v Egipt, ker jo je zanimalo vse novo; materina pripoved je bil pomemben čustven vzgib za odhod, čeprav je bil temeljni razlog ekonomski: njenim staršem ni uspelo odplačati posojila hranilnice in sta tako izgubila del zemlje; hčerko Lidijo sta morala poslati v Egipt, da je pomagala odplačati posojilo. Menim, da so bile zgodbe mater, tet in drugih sorodnikov, ki so Egipt doživljali pozitivno, tiste, ki so vplivale na odločitve

⁴ Violetka Stubelj, intervju z avtorico, posnetek, 3. 11. 2005, Gradišče nad Prvačino, Slovenija.

⁵ Lidija Susič, intervju z avtorico, posnetek, 25. 11. 2005, Bukovica, Slovenija.

mladenk za odhod. Lidija je tako odšla pri osemnajstih in je preživela skoraj dve desetletji svojega življenja v Kairu in Aleksandriji.

Dragotin Volk, rojen leta 1922 v Gradišču nad Prvačino, se spominja okoliščin v družini, ki so njegovo mater primorale k odhodu v Egipt:

Mati je tu doma pomagala, ati pa ni bil za delo. Stara starša sta poznala samo to – delo, delo in še enkrat delo. Potem je počasi opustil vse po vrsti. Izgubili so vse, ostala jim je samo krpa zemlje in nekaj gozda. Potem se je mama odločila, ko je videla da ni rešitve, nobene druge rešitve. Da, tri leta sem imel, ko me je zapustila, potem me je klicala tja k sebi.⁶

Dragotin Volk se je materi v Egiptu pridružil, ko je imel deset let. Spominja se prvega snidenja z njo po sedmih letih ločenosti:

34

Da, prvi dan, ko smo šli v Egipt, smo prispeli tja ponoči. Bilo je okrog desete zvečer in decembra, pred mano so bile ženske in so me vprašale, katera tam je tvoja mama? Ta, sem rekel. In so rekle ne, to ni ona; bila je njena sestra; tega se še vedno spomnim.⁷

Violetka Stubelj se spomni, da ekonomski vidik ni bil edini razlog za materin odhod v Egipt, ker so imeli veliko kmetijo in jim ni manjkalo ničesar: »Ati je rekel, zakaj je šla, če ne bi šla, bi lahko imeli še enega otroka za toliko zemlje, kajne? Na koncu je ostalo pri meni in bratu. Taka je usoda.«⁸ Vse do danes si želi, da mati ne bi odšla za toliko let. Prvič je odšla, ko je Violetka imela dve leti in je ostala štiri leta (od 1930 do 1934), se vrnila, rodila Violetkinega brata in kmalu znova odšla za dolgih dvanajst let (od 1935 do 1947). Violetka jo je znova videla šele, ko je imela skoraj dvajset let; otroštvo je preživela v oskrbi pri starih starših.

Boženka Jelerčič iz Prvačine, obe njeni babici sta bili aleksandrinki, je izpostavila drobne odtenke v odnosih znotraj družin, ki so lahko privedli do odhoda mladih žensk v Egipt, tudi če ekonomski položaj družine ni bil zares obupen:

Pogledati morate, kakšno je bilo življenje v nekaterih družinah. Nevesta se je poročila, prišla v hišo, a tam je bila že tašča, ki bi jo najraje živo požrla. Pogosto se je tako začelo. Mlada žena se ni mogla nikamor umakniti. Tašča je imela otroke, ki so bili tako mladi, da bi lahko bili njeni vnuki; včasih je bilo dvajset let med najstarejšim in najmlajšim otrokom. In tašča ničesar ni spustila iz rok. In tako je nevesta odšla v Egipt.⁹

Življenje v Egiptu

Ena od stvari, ki so med pogovori z aleksandrinkami in njihovimi potomci naredile globok vtis name, je bilo bogato znanje, ki so ga ženske pridobile v času življenja v Egiptu. Govorile so več jezikov, sama sem srečala žensko, ki se je lahko

⁶ Dragotin Volk, intervju z avtorico, posnetek, 28. 6. 2005, Gradišče nad Prvačino, Slovenija.

⁷ Ibid.

⁸ Violetka Stubelj, intervju z avtorico, posnetek, 3. 11. 2005, Gradišče nad Prvačino, Slovenija.

⁹ Boženka Jelerčič, intervju z avtorico, posnetek, 13. 11. 2005, Prvačina, Slovenija.

pogovarjala v francoščini, angleščini, deloma tudi v arabščini in grščini in seveda italijanščini.¹⁰ Ker so bile varuške otrok v drugačnem okolju z drugačno kulturo in vero, so pridobile znanje o vzgoji in psihologiji. Bile so guvernante ali družabnice žena bogatih poslovnežev. Da so se lahko lotile teh vlog, so morale usvojiti določene veščine komuniciranja. Ponotranjile so standarde higijene, ki so bili višji kot doma. Naučile so se prožnosti, ker so se morale prilagoditi drugemu podnebnju, drugačni prehrani, drugačnim oblekam, drugačnemu ritmu dela in nalogam, ki so se razlikovale od tistih, ki so jih bile navajene doma.

Za aleksandrinke, ki sem jih srečala, je bil glavni problem njihova individualna vključitev v družino, za katero so delale: čeprav so se v redkih trenutkih prostega časa družile med seboj in jih danes obravnavamo kot skupino, to dejansko niso bile. Prav vsaka izmed njih se je morala prilagoditi članom delodajalčeve družine, njihovim medsebojnim odnosom, vzdušju v družini, pravilom in posebnostim *skritega jezika*.

Med raziskavo nikoli nisem srečala aleksandrinke, ki je bila dojlja, ampak predvsem take, ki so bile varuške, sobarice in družabnice, znane kot *dames de compagnie*. Ta izraz so same uporabile in pomenil je žensko, ki je spremljala delodajalčevo ženo pri vseh opravkih bolj osebne narave: družabnica je skrbela za njena oblačila, ji pomagala pri osebni higieni, z njo hodila na sprehode in ji delala družbo podnevi in tudi zvečer. Tako se je Lidija Susič najbolj spominjala dolgih večerov, ki so se pogosto nadaljevali v noč, ko sta z gospo igrali karte. Delo namreč ni bilo težko, pogosto pa je bilo psihološko zahtevno. Nenazadnje je delo v gospodinjstvu neprimerljivo z vsakim drugim delom prav zaradi te izjemne čustvene in negovalne dimenzije na ravni subjektivnega doživljanja in vsakodnevnega soočanja z lojalnostjo in ljubeznijo.

Na splošno lahko ugotovimo, da so bile aleksandrinke v Egiptu, tako v Kairu kot v Aleksandriji, družbeno razslojene. Nekatere so služile pri zelo bogatih družinah, večinoma judovskih, kot guvernante, varuške ali včasih kot sobarice. Njihovo delo je bilo strogo določeno in uvrščeno v hierarhijo gospodinjskih opravil in služabnikov. Marija Černe, ki je 22 let delala za judovsko družino v Aleksandriji, se spominja:

*Bili so trije: sin, žena in mož. Za to družino je delalo enajst ljudi. Imeli so kuharja in pomožnega kuharja, dve sta stregli pri mizi in dve čistili po hiši, svoje sobe nisem pometla sama. Vendar je bilo vsak dan veliko dela. Potem je bil tu še vrtnar in služabnik, ki je pral in čistil automobile, imeli so voznika in nočnega čuvaja in perico. Sama sem bila sobarica.*¹¹

Za naslednjo družino je Marija delala kot varuška. Bila je judovska družina s francoskim državljanstvom. Gospodar je bil kirurg in leta 1958 so morali skupaj zapustiti Egipt. Po nekaj letih v Bejrutu so odpotovali v Boston v ZDA. Marija

¹⁰ Italijanščino so se učile v osnovni šoli, če so bile otroci v času, ko je Goriška pripadala Italiji. Pripovedovalci in pripovedovake, ki so bili rojeni v Egiptu ali ki so odšli tja v zgodnjem otrostvu, so govorili in brali arabščino.

¹¹ Marija Černe, intervju z avtorico, posnetek, 28. 10. 2005, Bilje, Slovenija.

se spominja njihovega skupnega življenja: »Otroci so me imeli za svojo mater, bi rekla. Bila sem zelo potrpežljiva z njimi. Gospodarica ni bila slaba mati, ampak tako je pač prišlo, da so se otroci navezali name. In jaz nanje. Navezani smo postali drug na drugega.«¹²

Aleksandrinke, ki so delale za premožne družine, se rade spominjajo udobja, ki so ga imele. Med njimi je bila Alberta Gregorič iz Prvačine, rojena leta 1928. Najprej so bile njena nona, mati in dve materini sestri v Aleksandriji, pozneje tudi oče in imela je šest let, ko so poslali ponjo. V Egiptu je ostala dvanajst let, od leta 1934 do 1946. Pri šestnajstih je postala varuška v družini z dvema otrokoma. Takole pripoveduje: »Gospa je bila bolna in zdravnik ji je predpisal, naj jé smetano s kakavom povrhu in vedno je nekaj dala tudi meni. Vse mi je bilo vedno na voljo. Zjutraj sem vstala in je bila pripravljena kava z mlekom in velik kos kruha. Danes bi bila gospa, če bi tam ostala.«¹³

36

Violetka Stubelj se spominja tete Rafaela in njene odločitve za življenje v Egiptu: »Ja, veste, dobila je drugo priložnost tam in jo je izkoristila. Prav se je odločila. Štirideset let, tako je rekla, še s prstom ni mignila, nikoli ni splaknila žlice, imela je kuharico in služabnico. Imela je lepo življenje.«¹⁴ Rafaela Kouhi (roj. Volk) je bila rojena v Gradišču nad Prvačino leta 1908, v Egipt je odšla 1929. in se je tam poročila z Neomom Kouhijem, bogatim tovarnarjem. Danes sta oba pokopana na pokopališču v Gradišču. Družini je bila teta Rafaela simbol bogastva in možnost priti do lepega in bogatega življenja z odhodom v Egipt. Družini doma je pomagala na različne načine, z oblačili in z denarjem. Presenečena sem bila nad pozitivnim odnosom pripovedovalcev do Egipta. Na osnovi akademske literature, ki sem jo prebrala pred terenskim delom na Goriškem, bi prej pričakovala negativne in žalostne spomine, vendar ni bilo tako. »Egipt je bila zelo lepa dežela, to moram najprej povedati, in Aleksandrija je bila zelo lepo mesto.«¹⁵ je rekla Alberta Gregorič in me je osupnila. Po tistem sem slišala mnoge lepe in tudi mnoge žalostne in srce parajoče zgodbe.

Med raziskovanjem na Goriškem sem naletela na pričevanja, ki so mejila na legende, ko so potomci aleksandrink pripovedovali o nujnosti dojenja za preživetje dojenčka v času, ko še ni bilo formul, in o odhodu njihovih babic v Egipt. Vnukinja ženske, ki je šla za dojiljo sredi 20-ih let prejšnjega stoletja mi je povedala, da je »nona šla dol z mlekom svoje hčerke. Družina, ki jo je najela, je bil starejši francoski par, oba stara preko 60, ki sta na pragu hiše našla najdenčka in sta poklicala nono, ker žena seveda ni mogla dojiti.«¹⁶

Tudi v strokovni literaturi za čas po prvi svetovni vojni lahko najdemo nekaj pričevanj o dojiljah, a jih je v resnici relativno malo, če pomislimo, kako globoko je zasidrana podoba aleksandrinke kot dojilje. Dorica Makuc velikokrat

¹² Ibid.

¹³ Alberta Gregorič, intervju z avtorico, terenski zapiski, 19. 5. 2005, Prvačina, Slovenija.

¹⁴ Violetka Stubelj, intervju z avtorico, posnetek, 3. 11. 2005, Gradišče nad Prvačino, Slovenija.

¹⁵ Alberta Gregorič, intervju z avtorico, terenski zapiski, 19. 5. 2005, Prvačina, Slovenija.

¹⁶ Daša Koprivec, terenski zapiski, TZ 15.

omenja dovilje, vendar je med mnogimi življenjskimi zgodbami, ki jih navaja v svoji knjigi, samo ena o dovilji, zgodba o Mariji Mozetič iz Mirna. Marija Mozetič je leta 1926 odšla v Egipt kot dovilja in je doma pustila šestmesečnega sina, ki ga je potem njena sestra »vzredila na dudo« (Makuc 1993: 119). Za odhod v Egipt se je odločila, ker je bila družina hudo zadolžena po prenovi hiše in da bi možu preprečila odhod v Argentino, ki je bila takrat alternativa za migracijo za revne in zadolžene družine.

Med raziskavo sem pridobila dve pričevanji o doviljah pred prvo svetovno vojno; prva je odšla leta 1903, druga 1906. Obe sta se vrnili. Posredno so bile dovilje omenjene v pogovorih, večinoma tašče ali stare mame (tako imenovane bisnone) pripovedovalcev. Pričevanja o doviljah, ki so odšle v Egipt v 20-ih in 30-ih letih 20. stoletja, so bolj natančna. Hčerka dovilje iz Prvačine je povedala, da je njena mama v Egipt odšla leta 1922, ko je bila sama stara sedem mesecev. Mati in oče sta oba ovdovela in za oba je bil to drugi zakon. Leta 1922 sta že imela skupaj pet otrok in v hiši je vladala revščina. Po odhodu se mati nikoli ni vrnila domov, razen na občasne obiske, in je v Kairu umrla leta 1959. Pripovedovalka je še dodala: »Nič nismo dobili od naših mater, čisto nič, zapustile so nas in so odšle.«¹⁷ Vnučinja dovilje, ki je prav tako zapustila Prvačino, je takole povzela zgodovino svoje družine:

*Nona je odšla 1925, po moževi smrti. Nona se je poročila na moževo kmetijo, kjer ni bila dobro sprejeta. Rodila je dva otroka. Po rojstvu drugega otroka je mož, ki je delal na železnici, zbolel in umrl za pljučnico. S smrtjo njenega moža je njen status v družini padel na nulo.*¹⁸

Kaj storiti? Odločila se je, da gre v Egipt za doviljo. Njena hčerka je bila stara devet mesecev. Hčerka dovilje iz Bukovice nam je povedala, da je njena mati odšla leta 1930, po rojstvu pripovedovalkininega brata: »Mama je odšla 1930 in se je vrnila decembra 1939. V Egipt je šla, da bi dovilja deklico staro dva meseca. Njen cilj je bil kupiti posest. V treh letih je zaslužila dovolj, a kaj ko potem hočeš še več.«¹⁹

Življenje doma

Po vrnitvi iz Egipta so se aleksandrinke morale ponovno prilagoditi domačemu okolju. Znanje pridobljeno v Egiptu doma ni imelo vrednosti in ga ni bilo mogoče koristno uporabljati. Do lastnih otrok so bile zadržane. Kakšni so bili odnosi z možem, je še najbolj jasno iz besed Vidojke Vecciet, vnučinke aleksandrinke iz Prvačine: »Nekatere sploh niso hotele domov, dokler so njihovi možje bili živi.«²⁰ Življenjski standard po vrnitvi domov je bil zelo nizek v primerjavi z Egiptom. Lahko domnevamo, da bi se jih še znatno manj vrnilo domov, če ne bi bila vrnitev nujna zaradi spremembe političnega sistema v Egiptu v 50-ih letih.

¹⁷ Daša Koprivec, terenski zapisi, AO7-01.

¹⁸ Daša Koprivec, terenski zapiski, TZ 15.

¹⁹ Daša Koprivec, terenski zapiski, AO7-04.

²⁰ Vidojka Vecciet, intervju z avtorico, terenski zapiski, 19. 5. 2005, Prvačina, Slovenija.

Skupaj s premožnejšim slojem evropskih in judovskih družin so Egipt zapustile tudi aleksandrinke. Boženka Jelerčič se spominja:

In potem, ko so prišle domov, so bile pretresene! Nihče izmed njih tega ni pričakoval. Tudi če si s svojimi otroki vsak dan, so problemi, in ne majhni. Zamislite si, da pridite domov in dobite oblikovanega fanta ali deklico; odvisno je bilo tudi od tega, kakšne besede je uporabil soprog. Veste, aleksandrinke so bile navajene na lepo vedenje in na spodobno vzgojo tam čez.²¹

Omenja tudi napete odnose med njeno materjo in babico, ker sta bila tako njen oče kot mati otroka aleksandrink: »Mama sicer niti ni mogla pogledati slik iz Egipta, ker je njena mama tudi bila v Egiptu in jo je poslalo domov ko je bila stara tri mesece.«²² Violetka Stubelj se spominja življenja z materjo po njeni dvajsetletni odsotnosti: »Nismo se ujeli z njo, ker nismo bili navajeni nanjo. Navajeni smo bili na nono. In mama tudi, bila ja navajena na to, kar je bilo tam, in na tiste otroke. Nekoč sem imela še slike tistih otok, ki jim je bila varuška. A ne vem, kje so, je že toliko let od tega.«²³

Zaradi tega je življenje v Egiptu ostala skrita tema še dolgo potem, ko so se aleksandrinke vrnile, take se spominja Milojka Bitežnik, vnukinja aleksandrinke iz Prvačine: »Ženske se niso hotele pogovarjati o tem. Preskočile so generacijo, preskočile mojo mamo in tudi mene.«²⁴ Peter Zorn, sin aleksandrinke, se spominja: »O tem se niso hotele pogovarjati navzven. Pogovarjale so se o tem med sabo, ampak samo, ko so bile same, ko soproga ni bilo zraven.«²⁵

Menim, da je bila močna identiteta aleksandrink njihova večna drugačnost: drugačne so bile v Egiptu, kjer so se morale prilagoditi novi družini, modi, hrani, podnebjju in se naučiti drugih jezikov; drugačne pa so bile tudi doma, ko so se morale ponovno prilagoditi. Ta drugačnost je jasno razvidna, ko pomislimo na jezik. V knjigi *Aleksandrinke* avtorica Dorica Makuc predstavi zgodbo Andrée Sidhan, ki jo je kot otroka varovala Marija Možetič iz Mirna. Andrée se spominja, da je med sprehodi v parku, kjer se je varuška srečala s prijateljicami, »bila jezna, ker so se Slovenke med sabo pogovarjale in otroci nismo prav nič razumeli« (Makuc 1993: 121).

Enake zgodbe sem slišala med obiski na Goriškem. Sogovorniki so se spominjali, da so aleksandrinke rade klepetale med seboj, na primer ob nedeljah po maši, a čim se jim je približal nekdo izven njihovega »egiptovskega kroga«, so utihnile, ali če se jim je približal otrok, so preklopile na francoščino, angleščino ali celo arabščino. Peter Zorn se spominja: »Niso te pustile blizu, nikogar niso pustile blizu!«²⁶ Kolikor so le mogle, so se prilagodile domačemu okolju, da ne bi izzvale še več odpora. »Doma so bile vedno v črnem, tako kot so bile navajene,« je rekla

²¹ Boženka Jelerčič, intervju z avtorico, terenski zapiski, 3. 11. 2005, Prvačina, Slovenija.

²² Ibid.

²³ Violetka Stubelj, intervju z avtorico, posnetek, 3. 11. 2005, Gradišče nad Prvačino, Slovenija.

²⁴ Milojka Bitežnik, intervju z avtorico, terenski zapiski, 18. 1. 2008, Prvačina, Slovenija.

²⁵ Peter Zorn, intervju z avtorico, terenski zapiski, 3. 11. 2005, Prvačina, Slovenija.

²⁶ Ibid.

Boženka Jelerčič, ko sva si ogledali slike njene imenitno oblečene babice na slikah iz Egipta.

Minilo je petdeset in več let od vrnitve zadnjih aleksandrink in njihova osebna pričevanja so vse bolj redka in dragocena. Spremembe časa so tudi zaznamovale njihovo dediščino. Čeprav je bil odhod žena in mladih žensk pogojen z gospodarskimi razlogi, je ekonomski učinek danes najmanj razpoznavni vidik njihove migracije. To je posledica velikih družbenih in političnih sprememb v Jugoslaviji po drugi svetovni vojni, vključno z podržavljenjem kmetijske zemlje, ko so bile mnoge posesti, za katere so aleksandrinke plačale s svojim delom v Egiptu, podržavljene. Na drugi strani je bila kmetijska zemlja razvrednotena in premalo izkoriščena zaradi hitre industrializacije na tem območju v 60-ih letih. Mladi so si našli zaposlitev zunaj vasi; zemlja, ki so jo prislužile aleksandrinke, je danes pogosto zanemarjena in neobdelana, ker ni nikogar, ki bi jo obdeloval. »Vidite lahko, da je bila nekoč kmetija, a zdaj je vse preraščeno,«²⁷ je za njo žalovala Violetka Stubelj.

39

Življenjski standard na Goriškem je po drugi svetovni vojni tudi hitro rasel in veliko tega, kar so aleksandrinke privarčevale ali prinesle domov, ni imelo enake vrednosti v novih okoliščinah, se spominja hčerka aleksandrinke Alojzija Gregorič iz Zalošč: »Mama je šla v Egipt kot mlado dekle in je delala tam. Ostala je štiri leta in zbrala vso svojo balo tam. Koliko je imela svile, kvačkane svile. In nič ni ostalo od tega, vse se je z leti izgubilo.«²⁸ Kljub njihovi domnevni pomembnosti takrat je ohranjenih zelo malo vsakdanjih predmetov; namesto tega je ostalo več spominkov s simbolično vrednostjo, spominov na babice: razne šatulje za nakit, broške, nakit in spominki iz Egipta. Kar so prinesli domov, je bila drugačnost, ki je pustila izrazit vtis pri tretji in četrti generaciji. Milojka Bitežnik se je spominjala:

Kot vnukinja vem več, kot je vedela moja mama. Zato ker je ni zanimalo, mame ni zanimalo. Nas vnuke je zanimalo, ampak samo kot fantastične, neverjetne zgodbe, neresnične, si lahko predstavljate? In šele danes vidim, da so bile resnične! Vse te zgodbe, ki nam jih je nona povedala, o živalih in živalskem vrtu. Ko smo takole zvečer sedeli skupaj, luščili fižol ali kaj takega, nam je nona govorila o svojih spominih na Egipt. In otroci smo jo poslušali, kot da je vse to nekaj neverjetnega.²⁹

Otroci aleksandrink

Migracije otrok aleksandrink

Ta razdelek obravnava migracije od 40-ih do 80-ih let 20. stoletja, obdobje, ki je bilo glede migracijskih tokov iz Evrope proti Srednjemu vzhodu zelo pestro in dinamično. Migracije otrok aleksandrink so potekale v treh splošnih smereh: iz Goriškega v Egipt, iz Egipta na Goriško in od 40-ih let naprej tudi iz Egipta v druge dele sveta. Selitve otrok aleksandrink niso bile vse posledica družinskega

---

²⁷ Violetka Stubelj, intervju z avtorico, posnetek, 3. 11. 2005, Gradišče nad Prvačino, Slovenija.

²⁸ Alojzija Gregorič, intervju z avtorico, terenski zapiski, 25. 4. 2005, Zalošče, Slovenija.

²⁹ Milojka Bitežnik, intervju z avtorico, terenski zapiski, 3. 11. 2005, Prvačina, Slovenija.

združevanja, ampak so bile povezane tudi s širšimi ekonomskimi in političnimi okoliščinami v navedenem obdobju. Lahko pa rečemo, da so bili otroci, bolj kot odrasli, nekako predmet migracijskih tokov, ker so bile njihove selitve odvisne od odločitev staršev, včasih obeh, včasih samo matere, odvisno od odnosov v otrokovi primarni družini. Otrok ni imel besede glede selitve, ampak jo je moral sprejeti in se sprijazniti z njo. V pogovorih so mnogi sogovorniki in sogovornice priznali, kako težko jim je bilo sprejeti selitev iz rojstne vasi na Goriškem v Egipt, ko so matere prišle ponje. Mnogi so se skrivali ali so skušali pobegniti pred selitvijo. »Nisem hotel iti, a kaj bi lahko storil? Skril sem se tam čez pod mostom. A sestra je vedela. Zagrabila me je in me vlekla domov. Ja, tam sem bil in potem so me dobili in me odpeljali v Egipt,«³⁰ pravi Franc Lukežič, sin aleksandrinke ki je leta 1935 odšel v Egipt kot šestletni fant, skupaj z osemletno sestrico, ko ju je mati prišla iskat.

Otroci, ki so bili rojeni na Goriškem in ki so se preselili v Egipt v 30-ih letih, so bili rojeni med letoma 1922 in 1929. Večinoma je bila mati tista, ki je kot prva šla v Egipt in se ji je pozneje pridružil mož, če mu je uspelo najti primerno zaposlitev. Otroci, ki so ostali doma v prvem obdobju, ko so starši delali v Egiptu, so se jim potem lahko pridružili in želja po združitvi družine je bila izpolnjena po tem, ko so se starši ustalili v novem okolju. Alberta Gregorič iz Prvačine, hčerka aleksandrinke, rojena 1928, je v Aleksandriji živel od leta 1934 do 1946 in o tem pravi:

*V Egipt sem šla, ker je bila moja mama tam. Mama je odšla, ko sem imela dve leti. Potem je šel oče, eno leto pred mano. Imela sem šest let, ko je mama prišla pome. Mama in oče sta najprej delala v isti hiši, pri isti družini. Ko sem prišla v Egipt, sem najprej dve leti živela pri teti. Potem sta mama in oče najela stanovanje, oče je začel delati v mlinu in potem sem počasi začela hoditi v šolo, hodila sem v francosko šolo ...*³¹

Klasične družine z očetom in materjo so bile v Egiptu vendar v manjšini: večinoma so bile enostarševske, v katerih je bila glava družine ovdovela mati ali mati, ki je izgubila stik z možem, potem ko je ta emigriral v Argentino ali našel delo in zaslužek v Italiji, Švici ali kateri drugi evropski državi, ona pa je morala sama skrbeti za otroke in je rešitev našla v tem, da je šla služiti v Egipt.

Mlada dekleta, stara od petnajst do sedemnajst let, so z Goriškega odšla v Egipt iz ekonomskih razlogov. V akademski literaturi najdemo pričevanja o tovrstni migraciji iz časov pred prvo svetovno vojno in po njej (Škrlj 2009: 168). Matere so hčerke vzele k sebi v Egipt, ko so končale osnovno šolo in bile sposobne delati. Zaposlitev so dobile v družini, kjer je njihova mati ali kak drug sorodnik delal že prej. Tovrstna migracija je bila posledica družinskih finančnih stisk in nujnosti, da vsak član čim prej prispeva k družinskemu proračunu. Tako so dekleta še kot najstnice odšla v Egipt. Delala so kot varuške in služkinje, v Egipt so šla delat in tako dodala svoj prispevek k dohodku, ki ga je njihova mati zaslužila v Egiptu. Večina teh deklet je ostala tam in se je poročila, ponavadi z Neslovincem.

³⁰ Franc Lukežič, intervju z avtorico, posnetek, 20. 5. 2008, Renče, Slovenija.

³¹ Alberta Gregorič, intervju z avtorico, posnetek, 12. 10. 2007, Prvačina, Slovenija.

V družinah aleksandrink, ki so imele več otrok in kjer je bila razlika v starosti med najmlajšim in najstarejšim 20 let ali več, so nekateri otroci živeli na Goriškem, drugi pa v Egiptu. Najstarejše hčerke, ki so imele šestnajst, osemnajst ali dvajset let, so živele in delale z materjo v Egiptu, medtem ko je najmlajši dojenček ostal doma pri sorodnikih.³² Znotraj ene družine so bili različni migracijski procesi, ki so se stalno spreminjali. Selitve z Goriškega v Egipt in nazaj lahko zasledimo skozi generacije, ker se pripovedovalci spominjajo odhoda mater v Egipt na začetku 20. stoletja, pogosto kot šestnajstletnice, ki so takoj začele delati. Pozneje so se selili tudi njihovi otroci in vnuki, v nekaterih primerih do 60-ih let; na koncu te migracijske verige so njihovi pravnuki, ki so se iz Egipta preselili v Avstralijo, Argentino, Kanado ali drugam.

Pričevanja otrok aleksandrink o življenju v Egiptu

V tem delu predstavljам pričevanja otrok, ki so se v Egipt preselili z Goriškega, in tistih, ki so se rodili v Egiptu. Tu bi rada presegla stereotip, ki se pripisuje aleksandrinkam, namreč, da so brez izjeme pustile svoje otroke doma, ko so odšle v Egipt, da so otroke pustile same v oskrbi babic, bližnjih sorodnic ali sosed. Kako je ta predstava o odhajajoči aleksandrinki zasidrana v zavesti Slovencev, se vidi iz debat o njihovem migracijskem procesu in jo celo krepijo v mnogih strokovnih in poljudnih objavah v raznih medijih. Zelo malo vemo o družinskem življenju slovenskih soprogov ali soprogov drugega državljanstva in o pomembni vlogi mož v družinskem življenju aleksandrink.

Na osnovi raziskave sem ugotovila, da so otroci aleksandrink izredno pomembne priče o življenju v Egiptu v prvi polovici 20. stoletja. Dopolnjujejo dosedanje znanje, ki je večinoma osredotočeno na same aleksandrinke. Njihovi otroci predstavljajo novo generacijo in njihov pogled se pogosto ujema s pogledom tistih, ki so se rodili v Egiptu. Obdobje, o katerem govorim, je čas od 40-ih do 60-ih let v Egiptu. Predstavila bom spomine tistih, ki danes živijo na Goriškem, in drugih, ki živijo v drugih državah. Uspelo mi je vzpostaviti stike s številnimi med njimi, ki živijo v Italiji, Avstraliji, Kanadi ali Švici. Z njimi sem bila v stiku ali elektronsko ali z intervjuji, ko so pripovedovalci obiskali Slovenijo. Vsebina tega dela vsebuje večkratne pogovore z več kot dvajsetimi otroki aleksandrink, tj. s tistimi, ki so bili rojeni na Goriškem in so se pozneje pridružili materi v Egiptu, in s tistimi, ki so bili rojeni v Egiptu.

Otroci, ki so bili rojeni na Goriškem in so se pozneje pridružili materi v Egiptu, so bili, kot sem že pojasnila, rojeni med letoma 1922 in 1929. Njihove matere so iz generacije aleksandrink rojenih na začetku 20. stoletja, od leta 1900 do 1910. V Egipt so odšle sredi 20-ih let, ko je kriza po prvi svetovni vojni bila na vrhuncu na Goriškem (Kacin-Wohinz, Pirjevec 2000: 42–45). Odšle so zaradi velikih družbenih in gospodarskih stisk, ki so bile še bolj zapletene in boleče, če so njihovi možje odšli v Argentino in od njih ni bilo več glasu. (Sjekloča 2004: 95–108); med njimi so bile tudi vdove. Matere in otroci družin, v katerih je bila

---

³² Viljem Sulič, intervju z avtorico, posnetek, 27. 7. 2007, Logatec, Slovenija.

mati prva, ki je odšla na tuje in ki se ji je pozneje pridružil mož in še pozneje otroci, so bili na boljšem. Skupno življenje je bilo odvisno od narave dela, ki sta ga opravljala mati in oče. Če je bila mati varuška ali sobarica pri neki družini, je tam tudi stanovala in ni imela lastnega doma (Hrženjak 2007: 40–45). To je zelo otežkočilo družinsko življenje. V takih primerih sta morala zakonca, čeprav sta bila v istem mestu, živeti ločeno, vsak pri svojem delodajalcu; soprog je bil voznik, vrtnar ali hišnik pri eni družini, žena pa pri drugi varuška ali služkinja. V teh primerih so otroke lahko pripeljali šele takrat, ko so bili dovolj stari za v šolo.

42

V Kairu in Aleksandriji so bile tudi internatske šole, kar je zelo ustrezalo priseljeniškim družinam iz različnih imigrantskih skupnosti (Warnock Fernea 2002). Slovenski otroci so hodili v italijansko, nemško ali francosko osnovno šolo. Katoliška šola Don Bosco z internatom je bila zelo primerna za fante in starši so se pogosto odločili zanjo. Tako se je v Kairu in Aleksandriji ustvarjalo nekakšno družinsko življenje moža, žene in otroka; čeprav so živeli ločeno, so bili povezani, ker so živeli v istem mestu in so se lahko pogosto obiskali. Starši so tudi poslali po otroke v primeru, da je širša družina živela v Aleksandriji. Če so babica in še dve ali tri tete ali sestrične živele v Aleksandriji, se je otrok z Goriškega lahko pridružil tej skupnosti, čeprav je njegova mama delala kot varuška in živela pri delodajalcu. V takih primerih je otrok živel pri teti, ki je bila npr. šivilja, ali je babica živela pri eni svojih hčera in je pazila na otroke vseh.

Širša družina je bila zlasti pomembna za tiste otroke, ki so bili v Egiptu brez očeta, ki je morda umrl ali se je odločil, da ne bo emigriral, in je ostal doma. Takih primerov je bilo veliko. Žena je šla v Egipt in zakonca sta se v letih odtujila ali je prišlo do vse več sporov med njima; in potem se je žena odločila, da gre po otroka/otroke in ga/jih pripelje v Egipt. Naletela sem na več primerov, v katerih otroci očeta niso videli nikoli več ali niso imeli stikov z njim, ker so starši prekinili vse medsebojne stike. V takih primerih lahko govorimo o dejanski ločitvi zakoncev, čeprav ločitev ni bila formalno urejena, ker ji je Cerkev ostro nasprotovala. V takih primerih je vlogo očeta prevzel drug odrasel moški iz širše družine, morda stric, tetin mož ali starejši bratranec. Franc Lukežič, sin aleksandrinke, ki je očeta nazadnje videl, ko je imel šest let, se spominja: »Seveda mi je bilo žal, da nisem imel več stikov z očetom. Saj je bil vendar moj oče. Ampak, veste, ko ti nekaj vzamejo, dobiš nekaj drugega. Tam je bil stric, tetin mož. Bil je zelo dober z mano, kot pravi oče.«³³ V tem kontekstu se mi zdi fraza »bil mi je kot oče« zanimiva, ker smo zlasti med raziskovanjem aleksandrink odkrili številne nadomestne vloge, ko npr. pripovedovalci govorijo o varuški v otroštvu s frazo »bila mi je kot mati«, in tisti, ki so jih pustili doma v oskrbi babice, so zanjo rekli »bila mi je kot mati«; celo svojega očeta se spominjajo z besedami, da jim je »bil kot mati in oče obenem«.

Otroci aleksandrink so v Egiptu pridobili osnovno in poklicno izobrazbo; šolali so se za mehanike, orodjarje, mlade ženske pa so postale šivilje, strojepiske itd. Naučili so se tudi več jezikov. V osnovni šoli so se učili vsaj tri, odvisno od šole, ki so jo obiskali: v francoskih šolah je bil pouk v francoščini, angleščina in

³³ Franc Lukežič, intervju z avtorico, posnetek, 20. 5. 2008, Renče, Slovenija.

arabščina sta bila učna predmeta; italijanske šole so imele pouk v italijanščini, nemške v nemščini itd.

A moram poudariti, da nekateri otroci, ki jih tu predstavljam in ki so bili rojeni na Goriškem med letoma 1922 in 1929, nikoli niso obiskali slovenske šole. V času, ko so živeli na Goriškem, je območje pripadalo Italiji, ki je šolanje v slovenskem jeziku v celoti ukinila (Kacin-Wohinz, Pirjevec 2000: 53–55). Za tiste otroke, ki so se z Goriškega preselili v Egipt in se priključili nadaljnjim migracijskim tokovom, ko so v 50. letih zapustili Egipt in emigrirali v npr. Avstralijo ali Kanado, se zdi, da je njihova jezikovna identiteta zelo nazoren kazalec njihove zapletene identitete. Franc Lukežič, sin aleksandrinke, ki se je materi v Aleksandriji pridružil pri šestih letih, je pojasnil, da takrat, ko je prišel v italijansko šolo Don Bosco v Aleksandriji, ni znal niti besede italijanščine, ker doma še ni hodil v šolo, zato se je lahko pogovarjal samo v slovenščini. Italijanščine se je potem postopoma naučil v tej italijanski šoli. Poudariti je treba, da so bili Slovenci na Goriškem takrat italijanski državljani in so zato za svoje otroke pogosto izbrali italijansko šolo. Ne glede na to, od kod so bili, je bila raba slovenščine omejena na družinski krog in v manjši meri na nekaj ur tedensko v zavetišču šolskih sester v Aleksandriji ali Kairu in morda v cerkvi. Vseeno moramo poudariti, da so bile cerkve, ki so jih obiskovali Slovenci, sicer katoliške, a ne slovenske, in da so se tam zbirali govorci različnih jezikov. V 50-ih letih se je Franc Lukežič iz Egipta preselil v Avstralijo in sprva ni znal angleščine. Po petih desetletjih življenja v Avstraliji je povsem ponotranjil angleščino in ko se je prvič po odhodu v Egipt vrnil v rojstno vas, se s sorodniki ni več mogel pogovarjati ne v slovenščini ne v italijanščini. Šele po daljšem bivanju se je začel spominjati slovenskih in italijanskih besed in danes se že lažje pogovarja s sorodniki.³⁴

V Kairu in Aleksandriji so se otroci vključili v družbo, ki je bila v obravnavanem obdobju – 1930–1950 – multikulturalna, multietnična in večverska. Bolj pomembne so bile socialne razlike, je rekla Claudia Roden (2008), ki je kot otrok imela slovensko varuško, Mario Koron iz Batuj. Spominjala se je, da se premožni Judje v Kairu in Aleksandriji niso družili z revnimi Judi in da ji oče nikoli ni dovolil iti v predel Kaira, kjer so živeli reveži. Premožni Judje, kot je bila družina Douek, katere hči je bila Claudia, so se družili z angleškimi, francoskimi in judovskimi družinami podobnega statusa.³⁵ Tako otroci kot varovanci aleksandrink nikoli niso omenili, da bi se skupaj igrali ali se srečevali, čeprav so živeli v istem mestu.³⁶ Kljub temu so se otroci vendarle kdaj srečali s člani družine in z drugimi zaposlenimi na domu, kjer so njihove matere služile, in so bili tako izpostavljeni

³⁴ Dovolite pojasnilo, da gre za izjemno zgodbo sina aleksandrinke, ki se je materi v Egiptu pridružil pri šestih letih, preživel 20 let v Egiptu in se leta 1955 preselil v Avstralijo, kjer je živel do leta 2008, ko se je po 72 letih življenja na tujem odločil, da preostanek življenja preživi v rojstni vasi. Prodal je celotno posest v Avstraliji in si ustvaril nov dom na Goriškem; slovensko državljanstvo je dobil leta 2009.

³⁵ Claudia Roden, pogovor z avtorico, posnetek, 3. 3. 2008, Ljubljana, Slovenija.

³⁶ Do občasnih stikov je prišlo med kratkimi obiski aleksandrink na njihovih domovih na Goriškem, ko so svoje delodajalce spremljale na počitnicah v Evropi. Otroci in varovanci aleksandrink niso vzpostavljali stikov, vendar so ženske svojim varovancem posvečale več pozornosti, ker so bile na delu, čeprav so bile doma, kar je pri njihovih otrocih pustilo globoke čustvene travme.

različnim kulturam. Njihovi starši so večinoma delali za judovske družine, ki so v Egipt prišle iz raznih delov Evrope in Sredozemlja. Delali so za družine španskih, portugalskih in avstrijskih Judov, za egiptovske Jude, za Jude iz drugih delov Otomanskega carstva itd. Del aleksandrink se je zaposlil pri grških, armenskih in libanonskih družinah. Za te družine so delali tudi služabniki drugih narodnosti. Kuharji so bili večinoma Arabci, dojilje pa tudi Egipčanke, Italijanke in Grkinje.

Na drugi strani pa je varuška v družino prinesla svoj značaj, navade in vrednote in njen vpliv na varovance je bil bolj dolgoročen, kot se je sprva zdelo mogoče. Aleksandrinke so postale novi družinski člani za deset, petnajst ali celo več kot dvajset let. Slovenske varuške so prinesle svojo (katoliško) vero v nekatoliške družine, uvedle so nove vrste hrane, jedi iz Primorske, npr. njoke, polento, testenine in potico, okuse in vonjave, ki so bili otrokom všeč in ki se jih danes kot odrasli še vedno spominjajo. Nekatere aleksandrinke so jih učile italijanščine in tudi nekaj slovenskih besed. Bile so tam, ko so ti otroci odrasčali, in njihov pomen ni bil samo v opravljanju gospodinjskih opravil. Odraščajoči otroci so prevzeli tudi njihove vrednote; Ellis Douek, brat Claudie Rodenove, se takole spominja varuške Marie Koron:

Domnevam, da je Maria zaslužna za val optimizma, skoraj zadovoljstva, ki ga še vedno doživljam, ko imam smolo – vzgajala me je tako, da naj pričakujem plus v zameno za vsak minus, čeprav je bilo to zame omejeno na to življenje, ker pač nimam te ugodnosti oz. potrebne dimenzije, da bi svoje račune vzel s sabo v naslednje življenje. (Douek 2004: 101)

Slovenske varuške so se s francoskimi, angleškimi in grškimi kolegicami srečevale v parkih. Njihovi lastni otroci so vpijali to raznolikost kultur, etnij in ver. Čeprav so bila ta srečanja kratka, so se ponavljala skozi daljše obdobje in otroci aleksandrink so prevzeli določene prehranske navade, pravila vedenja in drugačne načine obnašanja, ki so jih spoznali pri materinih delodajalcih. Njihova identiteta se je še bolj oblikovala v izobraževalnem procesu, zlasti, če so na osnovni in srednji ravni bili v internatu skupaj z učenci drugih narodnosti. V razredu Dragotina Volka, sina aleksandrinke, ki se je za mehanika izučil v italijanski šoli, so bili leta 1939 fantje italijanskega, grškega, malteškega, sirskega, egipčanskega, turškega, judovskega in armenskega porekla. Bil je edini Slovenec med njimi. Čeprav so bili dijaki večinoma kristjani, so imeli tudi judovske in muslimanske sošolce.³⁷

Ustvarjanje lastne družine in poklicne identitete

Otroci, ki so prišli v Egipt z Goriškega, so otroštvo, mladost in del odrasle dobe preživeli v Kairu ali Aleksandriji. Zaradi tega pravijo, da jim je Egipt dal osnovno izobrazbo za vse, da je bila njihova začetna točka v življenju. Ne samo, da so v Egiptu pridobili izobrazbo in poklic, mnogi so tam srečali svojega življenjskega sopotnika/sopotnico in se poročili. Njihovi partnerji so bili različnih narodnosti, ker so bili Slovenci del etnično in kulturno raznolike družbe. Mnogi so se poročili

³⁷ Dragotin Volk, rojen 1922 v Gradišču nad Prvačino, se je materi v Kairu pridružil leta 1932. Od leta 1962 naprej z družino živi v Torinu, potem ko je 30 let živel v Egiptu.

sredi 40-ih let ali na začetku 50-ih, ko so bili stari dvajset do trideset let. Otroci aleksandrink so tako ustvarjali mnogo narodnostno mešanih družin v Kairu in Aleksandriji.

Otroci aleksandrink, ki so bili rojeni v Kairu ali Aleksandriji med letoma 1937 in 1948, so bili za desetletje ali več mlajši od tistih, ki so v Egipt prišli z Goriškega. Po letu 1938 in zaradi nemirov v Sredozemlju pred bližajočo se drugo svetovno vojno, ljudje z Goriškega niso več odhajali v Egipt, tako da so zadnji otroci prišli tja sredi 30-ih let. Glede otrok aleksandrink, ki so se rodili v Egiptu, velja omeniti nekaj posebnosti. Večinoma so bili rojeni v narodnostno mešanih zakonih in čutijo močnejšo čustveno povezavo z Egiptom in nostalgijo po deželi rojstva; po odhodu iz Egipta so imeli več težav s prilagajanjem na podnebje, hrano in druge stvari, zlasti tisti, ki so odšli v Evropo ali Kanado, kjer je podnebje precej hladnejše kot v sredozemskem Egiptu.

Aleksandrinke, ki so si ustvarile družino v Egiptu v 40-ih letih, so tja prišle ob koncu 20-ih ali na začetku 30-ih let, ko so bile stare od sedemnajst do dvajset let. Prišle so same ali so se pridružile materam, ki so že bile tam. Zaposlile so se kot varuške, sobarice, kuharice, šivilje itd. Do začetka 40-ih let jim je uspelo privarčevati nekaj denarja in najti partnerja, večinoma Neslovenca. Njihovi otroci so v glavnem plod poroke z Italijanom, Švicarjem, Madžarom, Maltežanom, Libanoncem, Judom, Grkom, Armencem ali tudi Egipčanom. Njihovi zakonci so bili pogosto rojeni v Egiptu in so bili tudi sami nemalokrat iz narodnostno mešanih zvez. Tako se je aleksandrinke iz Prvačine leta 1938 poročila z moškim, ki se je rodil v Egiptu in se je imel za Italijana; njegov oče je bil Italijan, mati pa Slovenka iz Prvačine.³⁸ Soprog druge aleksandrinke je bil tudi rojen v Egiptu, a se je imel za Grka, ker je bil njegov oče Grk, mati pa iz Dalmacije (Žigon 2003: 101).

V družinah so govorili več jezikov, odvisno od porekla staršev in od šole, ki so jo otroci obiskovali. Otroci so imeli stike s slovenščino preko svojih mater in njenih sorodnikov, ko so še živeli skupaj, potem pa se je ta stik včasih prekinil za več let. Otroci iz te generacije, ki so bili rojeni v Egiptu, so tudi boljše govorili arabščino, ker je jezik po revoluciji leta 1952 postal obvezen predmet v vseh šolah, tako javnih kot zasebnih. Sogovorniki, s katerimi sem se pogovarjala, so bili zelo ponosni na svoje znanje arabščine. Nekateri še vedno hranijo osnovnošolske učbenike in jih še vedno znajo brati. Hedi Metelko, ki je leta 1960 diplomirala na visoki šoli v Aleksandriji, je opisala zanimivo izkušnjo, ko je 2008. kot turistka obiskala svojo staro šolo. »Ko sem obiskala staro nemško šolo, v katero sem hodila dvanajst let, so mi dekleta, večinoma egiptovske muslimanke, ploskala, ko sem na tablo napisala svoje ime v arabščini in se z njimi pogovarjala v njihovem jeziku.« (Metelko 2008: 2)

Dekleta so pogosto obiskala Deutsche Schule der Borromäerinnen, ki so jo vodile nemške šolske sestre. Osnovne šole za krščanske otroke v Egiptu so upravljale različne cerkvene skupnosti, npr. frančiškani, salezijanci, šolske sestre itd. Šole so bile ločene po spolu. Narodnosti, ki so imele večjo politično in

³⁸ Amalia Romanelli, intervju z avtorico, posnetek, 22. 7. 2006, Prvačina, Slovenija.

gospodarsko moč, so imele svoje šole. Kot smo že omenili, Slovenci svoje šole niso imeli. Otroke so pošiljali v najbližjo primerno šolo in v primeru mešanih zakonov v tako, ki je ustrezala očetovi narodnosti. Otroci tako niso hodili samo v grške ali italijanske šole, ampak tudi v nemške in francoske.

Tisti otroci, ki so bili rojeni v dvostarševskih družinah ali v širših družinah, niso bili v internatu, ker njihove matere po poroki niso več delale. Očetje so opravljali različna dela in so bili odgovorni za družinski proračun, matere pa so večinoma ostale doma. Nekateri, predvsem Judje in Libanonci kot tudi Grki in Italijani, so delali v donosnih obrteh, drugi so bili zaposleni v bombažni ali transportni industriji. Bili so bančni uslužbenci, arhitekti, gradbeniki, lastniki majhnih delavnic ali prevoznških podjetij, predelavci in tehniki v bombažni in tekstilni industriji. Živel so v lastnih ali najetih stanovanjih, nekateri so bili tudi najemniki tovarniških stanovanj ali so živeli v ograjenih sooseskah, ki so jih v Aleksandriji in Kairu gradili v prvi polovici 20. stoletja.

V šolo so se otroci vozili s šolskimi avtobusi, ker je bil prevoz iz različnih predelov mesta dobro organiziran. Življenje je bilo dokaj udobno vse do začetka 40-ih let, ker, kot je povedal Viljem Sulič, sin aleksandrinke: »Nihče ni bil lačen v Egiptu.«³⁹ V 40-ih letih so se okoliščine hitro poslabšale zaradi druge svetovne vojne in hkratnih notranjih nemirov – odpora Egipčanov proti angleški in francoski gospodarski in politični prevladi. Za družine z Goriškega so to bili težki časi, ker so bili italijanski državljani: bili so označeni kot »nevarni«, ker je bila Italija v vojni s Francijo in Veliko Britanijo, ki sta v Egiptu imeli geopolitične interese. Po letu 1940 so Slovenci z italijanskim državljanstvom postali neželeni tujci. Večino njih so poslali v internacijska taborišča. Mnogi otroci so tako preživeli skoraj štiri leta, od leta 1940 do septembra 1943, brez očeta. Njihove matere so pomoči in solidarnosti iskale znotraj širše družine in nekatere so se v tem obdobju ponovno zaposlile.

Zaključek

Ko pri vrednotenju aleksandrink govorimo o konceptih denarja in dediščine, moramo opozoriti na nezadostno raziskanost arhivskih virov, ki bi nam lahko povedali več o zgodovini slovenskih migracij v Egipt. Arhivski viri so bodisi slabo raziskani ali sploh ne. Raziskovanje je toliko bolj težavno, ker Slovenci niso zavedeni kot Slovenci, ampak prej kot Avstrijci, Italijani ali Jugoslovani (Haag 2004: 10–17). To se je tudi izkazalo v raziskavi, ki sta jo Slovenski etnografski muzej in Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink izvedla marca 2010: popisali smo vse grobove Slovencev na latinskem pokopališču v Kairu in vse vpise v lokalno matično knjigo umrlih. Niti eno ime aleksandrinke – za katere smo vedeli iz pričevanj njihovih potomcev – ni bilo zavedeno kot slovensko; namesto tega so bili vsi umrli zavedeni kot avstrijski, italijanski ali jugoslovanski državljani.

Če je za prejšnja desetletja veljalo, da so aleksandrinke bile tema, ki je ljudje v pogovorih o Goriškem raje niso omenili, danes ni več tako. Zlasti generacije vnukinj

³⁹ Viljem Sulič, intervju z avtorico, posnetek, od 27. 7. 2007, Logatec, Slovenija.

in pravnukinj ponosno govorijo o svojih babicah in prababicah. Poudarjajo, da so njihove prednice domov prinesle »izziv svetovljanstva«. Prinesle so odprtost sveta, zgodbe o jugu Francije ali o Švici, kjer so s svojimi varovanci preživele poletja, ker je v Aleksandriji postalo prevročē. Prinesle so evropsko modo, znanje tujih jezikov, novosti v prehrani in različne jedi, kot so *molokhiya*, *hummus*, *tabbouleh* ali *foul*. V vaseh Prvačina, Bilje, Bukovica, Zalošče, Renče in mnogih drugih na Goriškem se spomin na aleksandrinke ohranja skozi materialno kulturno dediščino, ki jo zagledamo takoj, ko stopimo v neko hišo: čajniki, porcelan, namizni prti. Na kuhinjski polici v Biljah lahko vidimo tudi slike otrok, za katere je aleksandrinca skrbela pred šestdesetimi leti, in njihovih potomcev; njeni davni varovanci so jo vse do njene smrti obiskovali in ji redno pošiljali čestitke ob rojstnem dnevu ter slike svojih otrok in vnukov.

LITERATURA IN VIRI

- DOUEK, Ellis
2004 *A Middle Eastern affair*. London: Peter Halban Publishers.
- HAAG, Michael
2004 *Alexandria: city of memory*. New Haven: Yale University Press. Str. 10–17.
- HRŽENJAK, Majda
2007 *Nevidno delo*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- KACIN-WOHINZ, Milica; PIRJEVEC, Jože
2000 *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000*. Ljubljana: Nova revija.
- KOPRIVEC, Daša
2006 Aleksandrinke: življenje v Egiptu in doma. *Etnolog* 16, str. 97–115.
2008 Egiptovski otroci in njihove varuške aleksandrinke. *Etnolog* 18, str. 167–186.
2009 Pričevanja otrok aleksandrink o življenju v Egiptu v prvi polovici 20. stoletja. *Etnolog* 19, str. 99–116.
2010 Migrations of the children of the Alexandrian women from the 1930s to the 1960s. *Dve domovini*, št. 32, str. 93–104.
- 2011a Življenje otrok aleksandrink v Egiptu in njihovi spomini na Aleksandrijo = La vita dei figli delle aleksandrinke in Egitto e i loro ricordi di Alessandria. V: F. Però, P. Vascotto (ur.), *Le rotte di Alexandria: convegno di studi, Trieste, 1-2 dicembre 2008 = Po aleksandrijskih poteh: simpozij, Trst, 1.-2. decembra 2008*. Trieste: EUT - Edizioni Università di Trieste. Str. 279–291, 293–300.
- 2011b Podoba aleksandrinke dojlje. V: K. Šter [et al.] (ur.), *Historični seminar 9*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Str. 55–73.
- 2011c Migracije otrok aleksandrink od tridesetih do šestdesetih let 20. stoletja. V: J. Žitnik Serafin (ur.), *Slovensko izseljenstvo v luči otroške izkušnje: kulturnozgodovinski vidik*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Str. 43–52.
- 2013 *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- 2014 Aleksandrinke in Egypt: between condemnation and adoration. V: M. Milharčič-Hladnik, J. Mlekuž (ur.), *Going places: Slovenian women's stories on migration*. Akron: University of Akron Press. Str. 105–135.
- 2015a Migracije otrok aleksandrink od tridesetih do šestdesetih let 20. stoletja. V: J. Žitnik Serafin (ur.), *Slovensko izseljenstvo v luči otroške izkušnje*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Str. 79–90.
- 2015b Personal narratives of lives in Egypt and at home. V: M. Milharčič Hladnik (ur.), *From Slovenia to Egypt: Aleksandrinke's trans-Mediterranean domestic workers' migration and national imagination*. Göttingen: V&R unipress. Str. 93–114.
- MAKUC, Dorica
1993 *Aleksandrinke*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- METELKO, Hedi
2008 Aleksandrija ni več takšna, kot je bila. <http: aleksandrinke.si> [12. 3. 2009].

MILHARČIČ-HLADNIK, Mirjam

2007 Historical and narrative perspective of Slovenian women migrants' experiences: social networking, gender priorities, and questions of identity. V: M. Drnovšek (ur.), *Historical and cultural perspectives on Slovenian migration*. Ljubljana: ZRC Publishing, Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts. Str. 113–136.

SJEKLOČA, Marko

2004 *Čez morje v pozabo: Argentinci slovenskih korenin in rezultati argentinske asimilacijske politike*. Celje: Fit media.

ŠKRLJ, Katja

2009 Komaj sem čakala, da zrastem in postanem aleksandrinka: demitizacija aleksandrink. V: M. Milharčič Hladnik, J. Mlekuž (ur.), *Krila migracij*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Str. 143–189.

WARNOCK FERNEA, Elizabeth

2002 *Remembering childhood in the Middle East: memoirs from a century of change*. Austin: University of Texas Press.

ŽIGON, Zvone

2003 *Izzivi drugačnosti: Slovenci v Afriki in na Arabskem polotoku*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

BESEDA O AVTORICI

Daša Koprivec (1964–2015), dr. etnologije in univ. dipl. sociologinja kulture, muzejska svetovalka. Med letoma 1999 in 2013 je bila kot kustodinja za slovenske izseljence, Slovence v zamejstvu, pripadnike narodnih manjšin in drugih etnij v Sloveniji zaposlena v Slovenskem etnografskem muzeju. Pomembnejše projekte je izvedla s Slovenci v Italiji (Ljubljana 2000 in Trst 2005), Argentini (Buenos Aires 2003 in Ljubljana 2005), Bosni (Sarajevo 2004 in 2005), Avstraliji (Melbourne 2006 in Ljubljana 2007) in v Nemčiji (Berlin 2007 in 2008). Od leta 2005 se je v sodelovanju z Goriškim muzejem in Društvom za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink posvečala zbiranju, hranjenju in raziskovanju kulturne dediščine aleksandrink na Goriškem. Doma in v tujini je objavila več člankov o aleksandrinkah in njihovih otrocih ter monografsko publikacijo *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev* (2013).

ABOUT THE AUTHOR

Daša Koprivec (1964–2015), PhD in ethnology and BSc in the sociology of culture, a museum adviser. From 1999 to 2013 she was employed at the Slovene Ethnographic Museum as curator of Slovene emigrants, the Slovene minorities in the neighbouring countries, the members of national minorities and other ethnicities in Slovenia. Her most important projects dealt with the Slovenes abroad: in Italy (Ljubljana 2000 and Trieste 2005), Argentina (Buenos Aires 2003 and Ljubljana 2005), Bosnia (Sarajevo 2004 and 2005), Australia (Melbourne 2006 and Ljubljana 2007), and Germany (Berlin 2007 and 2008). In cooperation with the Gorica Museum and the Society for the Safeguarding of the Cultural Heritage of the Aleksandrinke she dedicated herself to collecting, preserving, and researching the cultural heritage of the aleksandrinke in Goriška from 2005 onwards. She has published several articles on the aleksandrinke and their children in Slovenia and abroad, as well as the monograph *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev* (2013).